

LIIKUV LUGEMIK

I ÕPPEAASTALE

3. aste.

PEM 7883

KK 94

ÕPPI PEDAGOOGIKA
ARHIIVMUSEUM
OND

VÕRU ÕPETAJATE SEMINARI VÄLJAANNE.

Kalade uus elukoht.

Kure elukoht oli järve kaldal. Ta oli juba üsna vanaks jäänud ega jõudnud endale enam kaugemalt toitu otsida. Nüüd pidi ta end hea nõuga elatama. Kord läks kurg järve kaldale ja rääkis kaladele, kes kalda ligidal vees rõõmsasti ujusid:

„Armsad kalakesed! Tulen kurva uudisega teie rõõmu rikkuma. Siin ligilähedal kaevavad inimesed kraavi: nad tahavad järve kuivaks lasta, et teid siis poriselt põhjalt viimseni kinni püüda ja ära keeta. Nõnda nad rääkisid.“

Kohkudes kuulasid kalad kure kõnet. Kurg rääkis edasi: „Siin, selle mäe taga, on teine, suurem järv, mida võimatu on kuivaks lasta. Oeh! Oleksin veel noor, siis kannaksin teid kõik ükshaaval sinna elama, nüüd aga ei kanna tiivad mind ennastki enam!“

Kalad hakkasid kurge kangesti paluma, et ta nad üle mäe suure järve kannaks.

„Mul on teist hale meel, kalakesed!“ lausus kurg. „Ma võtan oma viimse jõu kokku ja katsun teid ükshaaval sinna kanda; ma olen vana, rohkem ma ei jaksa.“

Ja kurg hakkas kalakesi ükshaaval järvest välja kandma. Ta läks kaladega järvest tüki maad eemale ja tarvitas nad seal enesele hommiku-, lõuna- ja õhtukostiks. Paljad luud ja sabaotsad jäid järele.

Niipea kui kurg uuesti järve kaldale ilmus, olid kalakesed tungil kure ees ja palusid üksteise võidu: „Pai kurekene, võta mind, võta mind!“

Ja kurg tegi ühtesoodu oma tööd edasi; kalad aina kadusid järvest.

Järves elas ka vana, suur vähk. See hakkas asjalugu õieti aimama. Ühel päeval ütles ta kurele:

21

„Noh, kallis pikanokamees, vii mind ka uude elukohta.“

Kurg võttis vähi noka vahele ja läks. Tüki aja pärast tahtis kurg vähi noka vahelt maha panna; vähk nägi ümber ringi ärasöödud kalade luid ja arvas kohe, mis mõtted kurel olid. Vähk võttis kahe tugeva tangiga kure kaelast kinni ja pigistas teda valusasti. Suure vaevaga pääsis kurg vähi tangide vahelt ja lendas kaugele järvest. Vähk aga ronis tagurpidi järve tagasi kaladele kurba lugu kuulutama.

Harjutuseks.

1. Kirjutan ise loetu järgi muinasjutu järgmiste muudatustega: vähk hoiatab kalu kavalusest; kalad ei lase ennast petta. Pealkirjaks:

Kaval kurg.

2. Kirjutan lauseid sõnadele: kurg, kures, kurge, kured; kala, kalad, kalu.

Sõnade seletus.

Tungil — hulgani, üksteisest ette tungides. Kus on lapsi tungil?

Ühtsoodu — vahetpidamata.

Aina — ainult.

Aimama — ette teadma või tundma, kuidas lugu õieti on. Mida oled ise aimanud?

Reinuvaderi äpardus.

„Nälgigu kes tahab, mina armastan maitsevat rooga!“ hüüdis Reinuvader jahilt koju tulles ja tühja taskut varna otsa riputades. Ta lootis, et perenaine midagi suupärast lauale toob. Aga käsikamber oli tagavarast tühi, perenaine oli häda pärast paar hiirekest kinni püüdnud ja nende lihast õhtuks leent keetnud. Kui liuatäis leent lauale toodi, tõmbas Reinuvader mokad vingu ja pahandas: „Hiireleeme laket antakse peremehele õhtukostiks, kui ta puruväsinult koju tuleb! Kas see kellegi söök on? Mina teda suu sisse ei võta!“

Perenaine pani esikäpad puusa ja kostis teravalt: „Kelle süü see on, et mul paremat pole lauale tuua? Millal sa mulle viimati köögi tarvis tagavara tõid? Või arvad, et ma lapsed pean tüdrukute hoole jätma ja ise minema saaki püüdma? Mis rebased neist siis küll kasvaksid!“

Reinuvader läks näost veel punasemaks, kui ta muidugi oli, ja vastas oma teistpoolt taltsutades: „Ära nüüd kohe nii kangesti tõrelema hakka! Lähen jalapealt jahile, ja enne kui kukk laulab, on sul rasvane praad ahjus visisemas. Seni head tervist!“

„Head jahiõnne, vanamees!“ hüüdis rebase perenaine äraruttajale järele.

Reinuvader hiilis piki metsa äärt Jänese peresse. Aga Jänese rahvas oli külla läinud, ei saanud sissegi, veel vähem midagi kaasa võtta. „Tarvis minna Tagametsa tallu, seal suur kanapere, ehk saaks mõne kätte!“ tegi Reinuvader otsuseks ja lippas Tagametsa poole. Varsi oli kanakuut üles otsitud, ning jahimehe suu hakkas vett jooksuma. „Vaja kuulata, kas nad kõvasti magavad!“ mõtles Reinuvader ja pani kõrva võtmeaugu kohta. „Maidad teised alles ülal!“ ütles ta eneses. Aga jäi edasi kuulama. Noored kanad ajasid üksteisega juttu ja segasid vanemate unerahu. Siis hüüdis kukk õrrelt: „Vait, teie ragunid, muidu kutsun rebase siia. Küll see teil suud suleb!“

Noored kanad pidasid nokad kinni, aga Reinuvader hüüdis õuest: „Kuke isand, siin ma olen ja tahan teile hea meelega abiks olla noori kisapille vait jääma õpetades!“

Kukk kohkus koledasti, aga kui nägi, et uks lukus ja võti seespool, tuli talle endine julgus tagasi ja ta kostis kindla häälega: „Täna väga, Reinuvaderi isand, aga pole mulle seekord enam teie abi tarvis! Muudkui seda nõu ma teile annan: katsuge, et minema saate, muidu võib lugu kurjaks minna!“ Ise hakkas kõigest väest laulma. Kanad jälle laksutasid tiibadega ja kaagutasid kõigest jõust. Tibukesed olid täis hirmu ja piuksusid: „Papa, mamma, me tahame ikka head lapsed olla, saatke aga rebase risu minema!“

Reinuvader ähvardas vibaga: „Küll ma teid teinekord kätte saan, kõlvatud loomad!“ Enesel oli nõu plagama panna. Aga äkitselt käis kõmm, ja Reinuvader karjatas valu pärast. Tagametsa peremees hüüdis rõõmuga: „Tänatud, kanavaras käes!“

Reinuvader unustas seda kuuldes valu ja pani kolme jalaga tilpama, sest haavlid olid teist esimest jalga raskesti haavanud. Tulise valuga kurtis Reinuvader: „Mis nüüd mu vanamoor ütleb, kui kolme jalaga koju jõuan!“

Reinuvaderi perenaine pahandas küll esmalt, et ta mees nii ettevaatamatu olnud, aga verd nähes, mis ta jalast tilkus, läks ta süda haledaks. Ta tegi haigele pehme aseme ja kutsus määra tohtriks. Määr sidus jala lahasse ja käskis Reinuvaderit neli nädalat vagusasti voodis olla, siis võivat ta jälle oma jalga hakata ettevaatlikult tarvitama.

„Võta äpardust,“ urises Reinuvader, „kanapraest ilma ja vedele veel neli nädalat voodis, kannata valu ja lõmpsi hiireliha-leent!“

Harjutuseks.

1. Kirjutan selle muinasjutu algusest ainult reinuvaderi ja rebase-emanda kahekõne ilma kirjaniku sõnadeta. Pealkirjaks:

Reinuvaderi ja rebase-emand kahekõne.

2. Kirjutan muinasjutu teise poole järgi (pärast esimest kahekõnet) jutukese, kuidas rebane käis õnnelikult kanavargil. Pealkirjaks:

Kuidas rebane varastas kanu.

3. Kirjutan kolm lühikest lookest, nii et esimeses tuleks ette ütetus: „Mokad vingus,“ teises: „Sun jookseb vett,“ kolmandas: „Olin puraväsinud.“ Pealkirjadeks ongi need ütelsed.

Sõnade seletus.

Leem — supp. Perenaine keetis maitseva leeme. Leent ei jäänud lõunast üle.

Suupärane — maitsev. Mis on sahvris suupärast?

Liud — vaagen, suur taldrik. Mida tuuakse lauale liual? kausis?

Lake — vedel söök koerale, kassile. Koer lakub.

Taltsutama — rahustama, vaigistama kurja looma.

Mait — raibe, surnud looma keha. Siin — kerge tõrelemissõna.

Ragun — vallatu poiss, jõmpsikas.

Plagama — jooksuma. Mida on kuulda kiirel jooksul?

Tilpama — kolmel jalal jooksuma.

Lõmpsuma — lusikaga suppi neelama.

Lahasse siduma — murtud käe või jalaluu seotakse puupilbaste vahele, nii et ei saaks liigutada haiget kohta.

Punamütsike.

1. Kodus.

Ema: Vanaema on haige, sina, Punamütsike, mine vii talle piima ja kooki.

Punamütsike: Jah, ema. Aga kus vanaema elab?

Ema: Vanaema elab paksus metsas, väikeses rohelises majas.

Punamütsike: Aga missugune tee viib sinna rohelise maja juure?

Ema: Vaata, lapsuke, seesama tee, mis läheb meie värava juurest kolme suure tamme alla ja sealt pöörab metsa.

Punamütsike: Nüüd ma tean küll.

Ema: Mine siis, lapsukene, aga ära jää tee ääre lilli noppima. Vanaema on haige ja tal on kohe vaja piima ja kooki. Head teed!

2. Metsas.

Hunt: Tere, Punamütsike!

Punamütsike: Tere! Aga ütle mulle, kes sa oled?

Hunt: Mina olen onu Hall-hunt.

Punamütsike: Kas sa kuri ka oled? — Ema ütles, et kõik hundid on kurjad.

Hunt: Ei mina ole kuri ühtigi. Aga ütle mulle nüüd, kuhu sa lähed.

Punamütsike: Ma lähen vanaemale piima ja kooki viima — vanaema on haige.

Hunt: Kus sinu vanaema elab?

Punamütsike: Ta elab paksus metsas väikeses rohelises majas.

Hunt: Ah nii, nüüd ma tean küll... Aga tead, Punamütsike, sinu vanaema armastab kangesti lilli. Korja talle õige siit tee äärest üks ilus kimbukene ja vii talle. See rõõmustab teda väga.

Punamütsike: Aga ema ütles, et ma ei tohi tee ääre lilli noppima jääda — pean kohe vanaema juure minema, ta ootab piima ja kooki.

Hunt: Ema ütles seepärast nii, et ta ei teadnud, kui ilusad lilled siin on. Ja vanaema pärast ei maksa sul ka mures olla, anna korv piima ja kookidega minu kätte, ma viin selle kohe sinna, ja sa tuled pärast lilledega.

Punamütsike: Säh, võta vii pealegi koogid ja piim enne sinna, ma nopin vanaemale veel kimbukese ilusaid lilli. Aga, pai onu Hall-hunt, ütle vanaemale, et Punamütsike tuleb ka kohe.

Hunt: Hea küll, küllap ma juba ütlen.

3. Vanaema majas.

Vanaema: Oi, oi, kui haige ma olen! Peaks ometi keegi tooma mulle kooki ja piima!

Hunt: Kopp-kopp!

Vanaema: Keegi koputab... Kes seal on?

Hunt: Mina olen Punamütsike, tõin sulle kooki ja piima!

Vanaema: Tule sisse, hea laps! — Võti on trepi all, keera uks lahti ja tule aga sisse! — — — — —

Hunt: Hor-joh! Aga nüüd sõön kohe vanaema ära.

Hunt: So-oh! Nüüd on vanaema söödud. Vaja võtta vanaema riided ja müts, panen need endale selga, ja siis Punamütsike arvab, et olengi vanaema — — — — —

Noh, nüüd on vanaema riided mul seljas.

Punamütsike: Kopp-kopp!

Hunt: Kes seal on?

Punamütsike: Mina olen Punamütsike, tõin sulle kimbukese lilli, koogid ja piima lubas onu Hall-hunt tuua.

Hunt: Tule aga sisse, uks on lahti.

Punamütsike: Tere, vanaema!

Hunt: Tere, tere!

Punamütsike: Siin, pai vanaema, on sulle ilus lillekimp.

Hunt: Ah, mis tühja neist lilledest! Tule aga ise lähemale!

Punamütsike: Aga ütle mulle, kulla vanaema, miks sul nii suured silmad on!

Hunt: Need on seepärast, et ma sind hästi näha võiksin.

Punamütsike: Aga miks on sul nii suured kõrvad?

Hunt: Et ma sind hästi kuulda võiksin!

Punamütsike: Aga miks on sul nii suured käed?
Hunt: Need on seepärast, et ma sind ilusti paitada
võiksin!

Punamütsike: Ai, ai! vanaema, ära tee mulle pai,
sul on hirmus teravad küüned! Aga miks on sul nii suur sun?

Hunt: Seepärast, et võiksin su ilusti ära süüa!

Punamütsike: Ai, ai! ära söö! — — — — —

Hunt: Nüüd olen vanaema ja Punamütsikese mõlemad
ära sõõnud. Tarvis õige magama heita ja norsata nii et mets
müriseb... Norr-norr-norr-norr!

Metsavaht: Ei tea, miks see vanaema ometi täna
nii tugevasti norskab?... A-haa! See polegi vanaema, see on
ju vana hall hunt. Aga kus siis vanaema on?... Oot', oot',
nüüd ma tean, — hunt on vanaema ära sõõnud. Teen õige
hundi kõhu lahti ja lasen vanaema välja. — — — — —

Punamütsike: Küll oli pime hundi kõhus olla!

Vanaema: Küll oli seal kitsas ja halb! Aitäh, pai
metsavaht, et meid välja aitasid!

Punamütsike: Täna väga!

Metsavaht: Võtke heaks! Aga nüüd, Punamütsike,
mine too väljast suuri kive, paneme need hundile kõhtu ja,
kui ta üles ärkab, siis tahab ta kangesti juua.

Vanaema: Ja siis läheb hunt jõe ääre jooma, kivid
on rasked ja vana hall kukub uperkuuti jõkke.

Punamütsike: Vaat', see on talle paras! — Miks ta
siis sõi vanaema ja Punamütsikese ära... Lähen toon kohe
kive...

Harjutuseks.

1. Kirjutab muinasjutu jutustusena osade kaupa.

Hiir kassile rätsepaks.

Kord hakkas hiir kassile rätsepaks. Oli vali talv. Kass viis rätsepale pika kanga riidet ja tellis endale kuue külma kaitseks. Hiir asus tööle.

Läheb kass kuue järele, siis sõnub hiir:

„Kangast katki lõigates selgus, et kuueks on riidet vähe.“

„Mis sellest riidest võiks saada?“

„Püksid.“

„Noh, siis õmble püksid!“

Läheb kass mõne aja pärast pükste järele, sõnub hiir:

„Ei jätkunud püksteks riidet.“

„Milleks siis jätkuks?“

„Võiks ehk vesti õmmelda.“

„Noh, siis õmble vest!“

Läheb kass vesti järele, sõnub hiir:

„Vestil tuli riidest puudus.“

„Mis tast siis saaks?“

„Ehk saaks mütsi.“

„Noh, tee siis müts!“

Läheb kass mütsi ära tooma, sõnub hiir:

„Ei saanud mütsi.“

„Mis tast võiks õmmelda?“

„Küllap ehk annab kindad välja.“

„Noh, tee siis kindad!“

Läheb kass kindaid otsima, sõnub hiir:

„Ei olnud kinnasteks riidet.“

„Mis temast võiks teha?“

„Võiks ehk rahakoti saada.“

„Noh, tee siis rahakott!“

Läheb kass viimaks rahakoti järele. Kuid saamatul rätsepal on kogu kangas käest kulunud, ilma et rahakottigi oleks saanud. Siis pahandas kass, murdis hiire ja sõi ära. Sest päevast peale murrab kass hiiri, kui aga kätte saab.

Nii pikuke see jutt oligi.

Harjutuseks.

1. Kirjutan sellest lookesest ainult kassi ja hiire kahekõne: kirjaniku sõnade asemete kõne vahel panen rea punkte; lõpu kirjutan ise juure. Algas oleks nii:

Hiir kassile rätsepaks.

Kass: Palun sellest riidest õmmelda minule kuub.

Hiir: Hea küll.

(jne.)

Vana tunnikell.

Toa nurgas oli vana tunnikell. Ühel päeval ütles lühike osuti: „Mina olen kõige parem, sest mina näitan aega.“ Kuid pikk osuti lausus: „Ei, kõige parem olen mina, sest mina teen ühe terve ringi sel ajal, kui sa ainult lühikese maa ära käid.“

Rattad ütlesid: „Aga meie oleme teist kõigist tähtsamad, sest me paneme teid mõlemaid liikuma.“

„Ei,“ sõnas pendel, „tähtsam teist kõigist olen mina, sest mina liigun edastagasi ja teen: tik-tak!“

„Kolksti!“ lausus äkki tunnikell. Suur kellapomm kukkus mürtsatades maha.

Kui vanataat tuppa tuli, nägi ta tunnikella seisvat.

„Kell tarvis üles vedada,“ lausus ta endamisi ja võttis võtme. Aga kui taat kella hakkas keerma, märkas ta, et see liig kergesti käib. Ta vaatas kella sisse ja nägi, et kett oli katki. Kuid väike osuti ja suur osuti ja rattad ja pendel — need ei lausunud midagi, vaid olid päris vagusi, kuni vanataat keti jälle terveks oli teinud ja pommi otsa pannud.

Siis hakkas kell jälle tiksudes käima nagu ennegi.

Harjutuseks.

1. Kirjutan harjutuse vihku ja panen punktid õigele kohale; punkti järele algan suure tähega.

Tunnikell.

Igas majas on tunnikell meil kodus on ka tunnikell seinal kellavärk on klaaskapikeses läbi klaasi näeme kellanumbreid pendli liikumist on näha läbi kapikese ukse iga liikumisega teeb pendel: tik-tak tund mööda lööb kell ükskord isa jättis kella üles keeramata pendel jäi seisma osutid ei liikunud edasi kellalöögid ei äratanud mind hommikul üles ma jäin kooli hiljaks.

Vahetuskaup.

1.

Rikas kaupmees läks jõkke suplema, juhtus sügavasse kohta ja oli uppumas. Külataat oli lähedal kõndimas, kuulis appihüüdu, hüppas vette ja päästis kaupmehe elu. Kaupmees ei teadnud, kuidas taati tänada: kutsus ta enda juure linna, söötis, jootis teda ja kinkis talle tüki kulda, nii suure kui hobuse pea. Taat võttis kingituse, läks koju, aga vastu tuli talle mees, kes hobust laadale viis.

„Tere taat! Kust sa tuled?“

„Linnast, rikka kaupmehe juurest.“

„Mis kaupmees sulle andis?“

„Hobusepea suuruse tüki kulda.“

„Anna kuld mulle, saad selle vastu kõige parema hobuse endale.“

Taat võttis kõige parema hobuse, tänas ja läks.

2.

Taat läks edasi, ja talle tuli vastu karjapoiss, kes härja ajas.

„Tere, taat! Kust sa tuled?“

„Linnast, kaupmehe juurest.“

„Mis kaupmees sulle andis?“

„Tüki kulda hobusepea suuruses.“

„Kus see on?“

„Vahetasin hobuse vastu.“

„Vaheta hobune ära, saad vastu kõige parema härja.“

Taat võttis härja, tänas ja läks.

3.

Taat läks edasi, ja talle tuli vastu lambakarjane oma lammastega.

„Tere, taat! Kust sa tuled?“

„Rikka kaupmehe juurest, linnast.“

„Mis see sulle andis?“

„Nii suure tüki kulda kui hobuse pea.“

„Kus see on?“

„Vahetasin hobuse vastu.“

„Kus see on?”

„Vahetasin härja vastu.”

„Vaheta mulle härg lamba vastu.”

Taat võttis kõige parema lamba, tänas ja läks.

4.

Taat läks edasi, ja tuli talle vastu seakarjane, kes sigu
ajas.

„Tere, taat! Kus sa käisid?”

„Linnas, rikka kaupmehe juures.”

„Mis kaupmees sulle andis?”

„Tüki kulda, nii suure kui hobuse pea.”

„Kus see on?”

„Vahetasin hobuse vastu.”

„Ja kus hobune on?”

„Vahetasin härja vastu?”

„Ja härg?”

„Vahetasin lamba vastu.”

„Anna lammas mulle ja võta endale kõige parem pörsas.”

Taat võttis pörsa, tänas ja läks.

5.

Taat kõndis edasi, ja tuli talle vastu nōelakaupmees.

„Tere, taat! Kust sa tuled?”

„Kaupmehe juurest, linnast.”

„Mis kaupmees sulle andis?”

„Kulda, nii suure tüki kui hobuse pea.”

„Kus see on?”

„Vahetasin hobuse vastu.”

„Ja kus hobune on?”

„Vahetasin härja vastu.”

„Kus on härg?”

„Vahetasin lamba vastu.”

„Ja lammas?”

„Vahetasin pörsa vastu.”

„Vaheta pörsas, ma annan sulle hea suure nōela.”

Taat võttis nōela, tänas ja läks.

6.

Koju jõudes tahtis taat üle aia ronida ja poetas nōela
maha. Taadile jooksis eit vastu.

„Oh mu kallis taat! Suren igavusest, kui sind kodu ei ole. Noh, räägi, kas olid kaupmehe juures?“

„Olin.“

„Mis ta sulle andis?“

„Nii suure kullatüki kui hobuse pea.“

„Kus see on?“

„Vahetasin hobuse vastu.“

„Kus hobune on?“

„Vahetasin härja vastu.“

„Kus härg on?“

„Vahetasin lamba vastu.“

„Noh, aga lammas?“

„Vahetasin pörsa vastu.“

„Kus pörsas on?“

„Vahetasin nõela vastu: tahtsin sulle kingiks tuua, tulin üle aia ja poetasin maha.“

„Noh, Jumalale tänu, kallis taat, et sa ise alles jäid; lähme tuppä õhtust sööma.“

Ja taat eidega elavad veel praegu õnnelikult ilma kullata.

Harjutuseks.

1. Kirjutan selle loo lühikese jutukesena. Pealkiri sama.
2. Panen igale osale lühikese pealkirja ja kirjutan sisu ainult **kahe-kõnena**, kõneleja nimi tema sõnade ees, nagu näidendis. Pealkiri sama.

Võidujooks.

1.

Isa tõi linnast tulles Miiale, Helmile ja Elmarile kringleid. Igatüks neist murdis tükikese oma kringlist ka Mustile, kes oli nende ustav mänguseltsiline. Varsti olid kringlid söödud.

Isal oli siiski veel üks kringel tasku jäänud, teistest kõige suurem ja ilusam. Isa märkas, et igatüks lastest veel oleks tahtnud kringlit süüa. Sellepärast ütles ta: „Kes kõige parem jooksja on, saab kringli omale.“

Isa istus ukse ette pingile ja hoidis kringlit käes. Miia, Helmi ja Elmar läksid kaevu juurde. Sealt algasid nad ühekorraga võidujooksu. Kes esimesena isa juurde jõudis, võitis kringli.

2.

Koer Musti oli harjunud alati laste keskel viibima. Kuhu tema nägi lapsi jooksvat, sinna lidus temagi. Kui nüüd lapsed võidujooksu algasid, võttis Mustigi sellest osa. Kõik pingutasid jõudu ja jooksid nii kiiresti kui suutsid. Kuid Musti jooksis lastest ette ja jõudis esimesena eesmärgile. Teisena saabus Elmar ja kolmandana Helmi. Miia oli kõige väikesem ja jäi viimaseks.

Kes pidi nüüd kringli saama?

Elmar tõendas, et Musti neljal jalal jooksnud ja seepärast teistest ette jõudnud. Teistel jooksjail olnud ainult kaks jalga all edasijõudmiseks. Kuid isa ja Miia tuletasid meelde, et ei olnud öeldud, mitmel jalal igatüks tohiks jooksta. Ja nii võitis Musti kringli. Sellega olid lapsedki nõus.

Harjutuseks.

1. Kirjutan tüki esimese poole ja kriipsutan alla sõnad: kringel, kringli jne.

2. Kirjutan tüki teise poole ja kriipsutan alla sõnades kaashäälikud, kui neid seisab kõrvu kaks või rohkemgi.

Rattasõitja.

Uih, mis see lendab nii virinal mööda tänavat? Kaht ratab näen, mis kiiresti ringi käivad, ja nende kohal kõssutab inimene, ja ta jalad tõusevad ja vajuvad, nagu sõtkuks ta õmblusmasinat. „Lõbus on liuguda piki tänavat siledat prügi-tust!“ võib lugeda rattasõitja näost. Näe, kui väledasti ta oma kitsa rattaga kahe vankri vahelt läbi lipsab, puutumata kuhugi vastu, jalakäijatest viisakasti kõrvale hoides! See on üks, kes rattasõidu kunsti hästi tunneb. Ja kui ettevaatlik ta on! Alati on tal käsi kellakesel, ja kui keegi ta teest üle põikab, siis kõlistab ta kohe. Ta hoiatab meid. Tal on kar-tus kedagi vigastada või koguni üle sõita. Aga nüüd läheb inimeste tung nii suureks, et rattasõitja peab maha astuma. Nüüd veeretab ta oma ratab käe kõrval. Ta muigab seejuu-res ja mõtleb: „Noh, eks ma või sind ka vahel talutada, mu kallis rattakene, aga selle eest ei tarvitse mul sind sõõta, nii nagu kutsar seal platsil oma hobuseid sõõdab.“ Nüüd on ruum jälle vaba. Kähku hüppab ta oma ratta selga, haarab juhhipideme ja veereb nobedasti minema. See käib nii hellalt ja pehmesti.

Ratastel on kummitorud ümber, mis õhku täis pumbatud. „Milline õnn, et ma mitte jalakäija ei ole!“ mõtleb rattasõitja. Korraga — p — ff! Oh, häda ja õnnetust. Mis on juhtunud? Kummitoru lõhki, õhk torust väljas! Terav klaasitükk oli kummi katki lõiganud. Vaene rattasõitja, mis sa nüüd peale hakkad? Jälle on ta ratta seljast maas, jälle talutab ta oma terashobust oheliku otsas. Aga hobune on nüüd haige, ja ratsanik ei mõista muud, kui teeb mõru näo. Tal oli nii kiiresti vaja sõita lähemasse külla, aga nüüd pidi ta otsima kõrvalisema põiktänavat, et rattakummi lappida. „Näe,“ ütleb jalakäija, „nüüd sa ei naera mind enam välja! Nüüd jooksen sust mööda!“

„Tuut-tuut-tuut!“ kuulduv korraga jalakäija selja taga, ja uhke auto vilksab kahinal mööda. Sadama poolt kihutab suure ragina ja mürinaga raske veoauto ja kaob nurga taha.

Harjutuseks.

1. Kirjutan selle tüki järgi:

Kuidas sõidab jalgrattal osav sõitja.

2. Kirjutan ise:

Kuidas sõidab jalgrattal halb sõitja.

3. Samuti kirjutan:

Kes segab jalakäijat tänaval.

Heino raudteesõit.

Vurrdi! sõidab raudtee rong.
Väike kaubakastist kong
vaguniks, ja pikk on vedur.
Tärnimütsiga konduktor
rongil tähtsalt talitab,
kui kõik valmis — vilistab.

Tuutsti! kõlab masinalt;
kauhti, pauhti ülalt, alt
ajab auru, rattad keervad,
järjest kiiremini veervad;
varsi täie auruga
rong on liikvel rutuga.

Stopp — pea kinni, siin on jaam!
Tuleb vagunist ju kraam
maha võtta, välja anda,
uued pakid peale kanda
ja siis kiirest' edasi
kuni lõpujaamani.

Nõnda Heino Tallinna
vanaema vaatama
sõidab rongil: vagun hea, —
vedur — nii, et aina pea;
ja kui hästi vilistab!
— Heinost reisimees kord saab.

H. Valma.

Harjutuseks.

Kirjutatan luuletise järgi jutukese:

Kuldas sõidab raudteerong.

Kuidas laevad teretavad.

Koduloo tunnis rääkisid lapsed, kuidas keegi teretab: täiskasvanud mehed ja naised, väikesed poisid ja tütarlapsed.

„Viisakad inimesed teretavad sõbralikult“, ütles üks väike tüdruk.

„Mina nägin paraadil, kuidas sõdurid teretavad“, ütles Heino. „Üks paneb käe mütsi ääre, ja teised ütleavad nagu ühest suust: „tere, härra kindral!“

Mõned teised lapsed olid ka paraadil olnud.

„Aga kas teate, mõnikord teretavad laevad ka!“ hüüdis väike Peedu, kelle vanaisa oli merimees.

See oli uudis! Või laevad teretavad ka? Aga kuidas siis?

Peedu jutustas:

„Läinud suvel sõitsime vanaisaga Kuresaare. Meri on nii suur, et vaata, kuhu tahad, ikka on lainetav vesi. Vahest paistavad eemal saared ja rand. Mõnikord aga ei näe muud kui taevast ja merd. Esialgu oli huvitav. Pärast aga hakkas igav. Korraga kutsus mind vanaisa, andis mulle pikksilma ja ütles: „Vaata, üks laev tuleb meile vastu!“

Mina ei osanud pikksilmaga vaadata ega näinud midagi. Pärast hakkasin ainult suitsu nägema. Tüki aja pärast aga oli võõras laev ka mulle nähtav: suur aurik pika musta korstna ja kahe mastiga. Ta sõitis nii, et vesi nina ees vahutas.

„Teretame nüüd ka!“ ütles vanaisa ja tõmbas vilenööri.

Tuu-tuu-tuu-tuu!

Võõras laevas oldi ka meid tähele pandud: ka sealt tuli tuu-tuu-tuu.

„Aga sõjalaevad lasevad mõnikord ka suurtükki teretamiseks,“ võttis nüüd jälle Heino sõna.

Arvo, kes emaga ka kord merereisi teinud, teadis rääkida: „Kui meie sõitsime, tuli ka üks võõras laev vastu. Meie kapten käskis lipu üles tõmmata ja jälle alla lasta — niiviisi mitu korda. Meil oli, muidugi, oma, eesti lipp. Teine laev teretas samuti lipuga, aga neil oli punane lipp ja niisugune imelik sinine rist oli sees — see oli inglise lipp.“

Nii teretavadki laevad.

Harjutuseks.

Kirjutun selle tüki järgi:

Mida lapsed nägid merel.

Pääsukeste tulek.

Oli jõudnud meie maale
jälle kuldne kevade,
lilled tõi ta heinamaale,
lehed ehteks metsale.

Tulid kaugelt pääsukesed
üle maa ja üle vee.
Vaatsid ringi linnukesed
— tuttav paik neil oli see.

Tuttav kaasik, tuttav oja,
mäed ja põllud tuttavad;
seal on aed ja välke maja,
lapsed kooli ruttavad.

„Tere, lapsed kallikesed!
Külla teile tulime,“
sädistasid pääsukesed
tervituseks lastele.

Ja siis Minnid, Mannid, Jütsid
rõõmustades hõiskasid,
poisid tervituseks mütsid
siniõhku paiskasid.

Hüüdsid: „Piiri-pääsukene,
meie armas kevadlind,
hea, et tulid, kallikene,
ammu ootasime sind!

Tule, punu pesakene
meie maja aknale.
Kulla-kallis pääsukene,
tervitused sinule!“

Pääsukesed nobedasti
kohe tööle asusid,
tegid pesa käbedasti,
savi selleks kogusid.

Kogu päeva kevadise
siia-sinna lendasid,
keset päikse helenduse
siuhti-säuhti rändasid.

Lastel: Jütsil, Mannil, Minnil
rõõmustuses paisus rind,
kui neil' tervitusi lennul
saatis pääsu-kevadlind...

Mild Kivikild.

Harjutuseks.

Kirjutan iga salmi sisu lühidalt, võimalikult ühe lausega.

Kevadel.

Õunapuu ju kannab õisi,
lepik noortes lehtedes,
sinitaevas sinab vastu
hõbeselges ojavees.

Kullerkupud, pääsusilmad
vainu servalt vaatavad,
kase kahin, lepa lehin
vaikselt kõnet kannavad.

Lõo lõõrib, kägu kukub,
iludus on igal pool:
õhulgi on pehmed tiivad,
sala arm on tuulehool.

Koplis, kasteheina keskel,
haljas pidupaigake:
muruhõlma, mängumaale
kutsub kulla kevade.

R. Kamsen.

Harjutuseks.

Kirjutam luuletise vihku. Uuest reast algan ainult uue salmi. Kõik kirjavahemärgid panen värvpliitsiga.

Lõoke.

Kõige armsam laululindudest on meile kevadelaulik lõoke. Teised linnud panevad õhu liikuma, lõoke aga annab talle helina; lõoke — see on laulev õhk ise. Kevade kiituselaulikuks peetakse harilikult küll õõbikut — kuid õõbik laulab harva ja sedagi lühikest aega; tema luulelised helid vaikivad pea; peale selle on õõbik võsastiku elanik ja mitte iga hiit ei vali ta oma lauluvallaks, ning põllul ei laula ta kunagi. Lõoke sellevastu lõõritab, õigemini helistab, terve päeva koidust ehani igal põllul, aasal või metsarajal — igal pool, kus aga maad ja õhku on. Ta algab esimesena ja lõpetab ühes viimastega. Kevadel, niipea kui maa hakkab lumekatte alt paistma, kuuleme juba lõokese rõõmsat lõõritamist; hommikul, kui tähed alles taevavõlvil kahvatavad, kostab juba ta lahke laul varase teekäija kõrvu. Lauldes tõuseb lõoke õiges joones kergelt taeva poole ja kaob kõrgusse, milles ta meile nägemata hõljub. Õnnelik oma üksindases õhuriigis, taeva ja päikese läheduses, kõige üle valitsedes, mis all on, veeretab ta sinikõrgusest oma õrnad viisid alla maa peale. Ta on oma üksinduses nii õnnelik, et ta väsimust tundmata, puhkust soovimata nii kaua õhus hõljub ja laulab, kuni valgust ja soojust jätkub.

Harjutuseks.

Kirjutan tüki lühendustega: jätan välja sõnu või isegi lauseid, aga nii et tüki sisu palju ei muutuks. Näide:

Lõoke.

(Lühendustega.)

Kõige armsam laululindudest on lõoke. Teised linnud panevad õhu liikuma, lõoke aga annab talle helina. Kevade kiituselaulikuks

Kaerakülv.

Aida ukse ees seisis vanker, kuhu isa seemnekoti peale tõstis ja ruuna ette rakendas. Vankrile tõsteti ka ader ja külimit. Mulle anti ohjad ja lubati hobust ajada. Põllu ääres pidasime kinni. Isa tõstis seemnekoti maha, mina päästsin ruuna vankri eest ja tagandasin ta adra kurgede vahele, mille isa vahepeal vankrilt ka maha oli tõstnud. Isa võttis külimitu, avas koti suu ja laskis terad krabinal külimitu joosta. Ruun ohutas. „Ega need kaerad sulle ole!“ naeris isa; „vaata, mis tema veel ei taha!“ Ruun pööris aga siiski külimitu kallale, kust ta suure suuga paar korda kahmas. „Küll on saks,“ taples isa, „päris väevõimuga!“ Ruun viidi eemale, isa tõstis külimitu võõle, kehitas õlgu ja hakkas külivama; ikka peotäis peotäie järele lendas paremale ja pahemale poole. Mina pidin konksuga hitsmeid ette vedama. Küll oli tegemist, et hitsmed õiged saaksid ja vahed ühelaiused oleksid! Oli isal kõik kaasa võetud seeme maha küllitud, hakkas ta kündma, seemet mulda pööрма. Päike kerkis juba üsna kõrgele ja hakkas õige palavasti paistma, kui viimaks isa ruuna adra eest lahti võttis ja me koju keskhommikule läksime.

Harjutuseks.

1. Kirjutan tükist välja kõik need laused, kus on sõna „külimit“ ja kriipsutan selle sõna alla. Pealkiri:

Harjutus sõnale — külimit.

2. Kirjutan ise:

Kuidas ma aitasin isa (ema.)

Esimene äikesevihm.

1.

„Vaata, kui madalasti pääsukesed lendavad!“ ütles väike Endel isale; „just kui tahaksid maha lasta, aga ometi ei lase.“ — „Täna tuleb vist piksevihma,“ arvas isa: „õhk on nii raske ja lämmastav, just nagu müristamise eel.“ Endel vaatas taevasse, see oli aga selge ja sinine; ainult mõni harv pilvemürakas ronis aeglaselt õhu süles. Endel ei uskunud, et täna vihma võib tulla, ja läks liiva-auku õega veskit mängima. Veski jahvatas uhkesti. Õde kandis liiva ja Endel laskis august alla. Lapsed ei pannud täheleegi, mis looduses sel ajal sündis. „Vaata, mis pimedaks ilm läheb!“ sõnas järsku pisuke Juta mängu sekka. Lapsed vaatasid üles. Kui tumedaks ja siniseks oli taevas vahepeal läinud! Sügav tinakarva pilv vaatas väikestele metsa kohalt tõsiselt vastu. „Ehk on õhtu?“ arvas Endel. „Lapsed, lapsed!“ kuuldi toa poolt ema häält, „tulge ruttu tuppa: sadama hakkab!“ Ja kiiresti lippasid lapsed koju.

2.

Taevas läks järjest pimedamaks; pilv tõusis juba pää kohale ja ülevalt kostis iseäralikku kahinat. Järsku lõi tolm teel keerdu, tõusis kõrgemale ja, oma halli saba otse üleval hoides, tormas ta maanteed mööda edasi, kaasa võttes kuivi lehti, õlekõrsi ja laaste. Vaiksesti seisvast metsast käis korraga värin läbi: kaskede, leppade ja pajude ladvad löid rahunult liikuma; vabisesed kohisesid nad ja paindusid sügavasti looka. Inimesed ruttasid väljalt koju. Lapsed kadusid tuppa, kust nad ninaotsi vastu aknaruute surudes välja vahtisid. Pea aga aeti nad akendegi juurest kaugemale, sest hõbedane tüksatus käis pilvepõuest läbi; sellele järgnes kohutav mürin ja — äikesevihm oligi käes.

3.

Nagu klaaspärle, suuri ja selgeid, puistab pilvepõu esimesi piisku. Jälle tüksatus, siis mürin — ja vihma sajab nagu oavarrest. Aknaklaasid klirisevad piksemürinast. Vanad inimesed ohkavad, lapsed peidavad endid isa-ema selja taha. Tilgad langevad niisuguse hooga, et nad maast üles kargavad. Katustelt voolab pikki vihmakeeli alla; räätalt valgub vett ojana. Hobused ja elajad seisavad aia ääres norus, kõrvad londis, et vihma sisse ei sajak. Kukk kanadega on kuhugi vankri alla peitu pugenud, nad seisavad seal nõutult, sabad sorus ja läbimärjad.

Varssi on aga vihm üle. Veel mõni välgulööök, mõni kõva kärgatus — kuid vihm on jäänud harvemaks ja taevas läinud selgemaks. Väljal on rukis nagu rulliga maha pöördud. Juba avanevad siin ja seal ukseid ja inimesi tuleb välja. Ka väike Endel jookseb kärmesti vihma kätte, laseb paar tilka omale pähe sadada ja lippab ruttu tuppa tagasi. Pea on terve kari lapsi õues, kõigil riided kõrgele kääritud, ning mudilased sulistavad ja paterdavad naerdes ja kilgates soojas vihmavees. Juba paistab ka päike. Lõoke tõuseb kõrgele ja harva langevates hõbepärlites supeldes lõõritab ta oma tänulaulu. Metsaladvas helgib vikerkaar imeselgeis mahedais värvides. Tänuliku südamega kõnnib talumees põldude vahel, kus vili taevast ahnasti endasse imeb... Eemal mustab aga lahkuv pilv ja suudleb silmapiiril sinavat männikut.

Harjutuseks.

1. Kirjutan tüki 1. osa vihu ja panen kõik kirjavahemärgid värvpliatsiga. Pealkiri:

Älkesevihm.

(Harjutus.)

2. Kirjutan tüki 2. ja 3. osa (võib ka 4. osa) vihu ja kriipsutan alla sõnad, kus tähed **s** ja **t** või **s** ja **k** kõrvu seisavad; peale selle kriipsutan alla kaks kõrvu seisvat ühesugust kaashäälikut. Pealkiri nagu esimesel harjutuselgi.

3. Kirjutan ise:

Kuldas ma jään kord vihma alla.

Kaks laulikut.

1.

Sest on mitu sada aastat mööda, kui ühel kevadehommikul kägu ja lõoke istusid ühe ja sama kase otsas. Kägu istus ülemal ja lõo alamal oksal. Kumbki neist laulis südame põhjast.

Kägu, kes end meeleldi pidas muist lindudest enamaks, vaatas siiski alla lõokese peale nagu vähe kahju tundes ja kahetsedes.

„Väikesena paistab, väikesena paistab,“ rääkis ta endale, „aga suure suuga teine ise!“

Lõoke kuulis küll käo kukkumist, aga ei jäänud kuulama, ei arvustanud ega mõtelnud midagi. Tal ei olnud seks aega. Hommik oli nii kaunis, niit oli nii roheline, lilled hiilgasid ja õhk oli nende lõhnast küllane. Ta maitsis looduse mahedust ja ta süda paisus rõõmust ja õnnest. Lauluviisid voolasid ta suust teadmata ja tahtmata. Nad avaldasid südameküllust, südame täielikku õnne.

„Häält teisel kuulukse olevat, nii et minu hää! ei pääse õieti kajamagi,“ rääkis kägu jälle endamisi ja vaatas alamale oksale. Ta vaikis silmapilguks ja lendas siis alla lõokese juure.

„Tere hommikut, väike vennas! Aga sul näikse täna olevat õige hea laulutuju!“

Lõoke sai nagu segaseks. Kägu ei olnud teda enne kunagi kõnetanud.

„Teil on küll hea tahtmine, seda ei või laita, aga teie hää! on nagu liiga hõre, peenike, laul... noh, mul seda raske otsustada, sest et ise ka olen ameti poolest laulik. Aga minu väike veljeke, hakkame võidu laulma! Ja see, kes võidab, saab paremad puud endale laulupaigaks.“

Lõoke silmitses kägu, pää viltu. Kägu näis nii vägev ja oskaja, et ta teda pisut pelgas, ega vastanud midagi.

„Mis vastate mu ettepanekule, väike sõber?“

„Olen hea meelega nõus,“ vastas lõoke.

„Ilus,“ ütles kägu. „Seal niidul näete ühe targa eesli. Võtame selle endile vahemeheks. Tal on hästi suured kõrvad. Ta nagu saab siis laulust ka paremini aru.“

2.

Ja siis läksid kägu ja lõoke eeslit vahemeheks paluma. Ees! liigutas kõrvu: „Vahemeheks? Jaa — miks mitte!“ Ja nüüd võisid võistlejad algada.

Esiteks laulis lõo. Ta laul oli lühike, aga nii kaunis, et metsalilledki lehed õnnvärinal õieli sirutasid ja õienupud

avasid, et paremini kuulda. Kased lakkasid kahisemast ja heinakõrred heljumast, et mitte lauluviisi mähedat kõla segada.

Kui lõo oli lõpetanud, tuli käo kord. Kõrgemal oksal istudes kukkus ta, kukkus kaua ja kajavasti. Tuul mühas läbi pöösaste, oksad hõljusid ja tüved rädisesid, aga kägu kukkus valjusti, nii et kuuludus üle kõige metsa.

„Jaa!“ sõnas eesel, kui kägu oli lõpetanud, ja siis tõusis ta kivile ja hakkas oma otsust kuulutama:

„Lõo laulis väga ilusasti, aga liiga nõrga häälega ja ilma taktita. Minu meelest on ta liiga väike tähtsamail kohtadel laulma. Ent kägu, kel on selge hää! ja kindel takt, on lauljaks loodud ja seepärast olgu ta laulukoh! kõrgemal puudel ja lõhnavamas lehestikus.“

Kohe selle otsuse järele lendas kägu kõrgema puu otsa ja laulis seal kogu päeva. Tänapäevanigi veel peab kägu kõrgemad puud enda laulukohaks.

Aga lõo lendas niidule, kus puid ei olnud. Sinna tegi ta oma pesa oja kaldale. Ja kui loodus ta jälle laulma ajas, tõusis ta kõrgele üles ja seal lõõritades laulis ta oma kaunitamat laulu, mida lillekesed väljal kõige paremini mõistsid. Seepärast lõo laulab veel tänapäevani ülal taevasinas hõljudes meile oma suvelaulu.

Harjutuseks.

1. Kirjutan muinasjutust pikema vastuse küsimusele:

Kuidas lõoke laulab?

2. Kirjutan ise muinasjutukese:

Miks laulab lõoke õhus?

Sõnakuulmatu jänes.

1.

Õhtu oli käes. Päike oli juba vajunud metsa taha ja inimesed olid heitnud magama. „Jääge ilusasti siia põõsasse,“ ütles jänese-isa oma kahele lapsele, „meie läheme emaga põllule ja toome teile sealt noort kaeraorast ning värsket ristikheina.“

2.

Aga kui isa ja ema olid ära läinud, hakkas jänese poisil pesas igav. „Lähen õige vaatan oma silmaga, missugune see põld on,“ ütles ta. — „Ära mine, kallis vennake!“ palus õde: „juhtub sind nägema tige öökull või kuri rebane, kohe murra su!“ — „Tulgu nad aga, küll ma neile näitan!“ uhkustas jänese pois ja läks.

3.

Esiteks jõudis jänese pois ristikheina põllule. Küll oli seal ilus! Ja kui hea maitses veel ristikhein, palju parem kui kodu! Siis jõudis ta ühe kõrge aia ääre. Läbi aia paistsid lihavad kapsalehed. „Saaks ma ka neid maitseda,“ mõtles jänese pois ja vaatas otsides ringi. Seal silmas ta aia all väikese augukese ja — lipsti — oligi ta sees.

4.

„Ega koju-minemisega kiiret ole,“ mõtles jänese pois ja krõbistas muretult kapsalehti. Alles siis, kui juba päris pime oli, tahtis ta aiast välja pugeda. Aga — oh häda! Ta ei leidnud enam auku, kust ta oli sisse tulnud. Küll hüppas ta ringi, küll otsis ta, aga kõik asjata! Haledasti nuuksudes peitis ta enese ühe suurte lehtedega kapsa alla.

5.

Nüüd kuulis ta, kuidas kuri õuekoer õige lähedal oma ketti raputas ja valjusti haukus. Sealsamas vuhises miski asi läbi õhu ja karjus koleda häälega: „Uhuu, uhuu!“ — „Kui nad mind näevad, siis olen otsas,“ mõtles jänese pois hirmuga ja värises kõigest kehast.

6.

Järsku kuulis ta ristikheina põllult tasast hüüdmist: „Pojake, mu armas pojake!“ — „See on ju ema!“ mõtles jänese-poiss rõõmuga ja hüüdis vastu: „Siin olen, hea emake, siin aias olen!“ Emake kuulis kohe, leidis varsti augu üles, kust poeg oli sisse tulnud ja siis lippasid nad mõlemad kiiresti metsa poole.

7.

Kui nad aga kodu ligidale jõudsid, nägi jänese-poiss põõsa ääres musta kogu ootamas. „Küllap see on isa,“ mõtles poiss hirmuga. Ja isa see oligi. Ta sasis poisil kõrvust kinni ja tassis ta pesasse. Seal andis ta talle käpaga mõned matsud ja ütles: „Sina sõnakuulmatu jõmpsikas!“

Harjutuseks.

1. Kirjutan tüki nii nagu jutustaks sellest jänese-poiss ise.
2. Vastan küsimusele:

Mida kõike kardab jänes?

Sõnade seletus.

Tassima — rasket asja maad mööda enda järele vedama. Miks tuli isal jänese-poissi tassida?

Mats — hoop käega pehmele kohale.

Paha siga, mitu viga.

Ühekorra lasti sead kesale. Hakkasid teised seal kõik ilusti kes sööma, kes tuhnima, aga igaüks ikka teeb midagi. Ainult on üks väike kollanokk, põrsas, kes rohtu ei söö ega tuhni ka mitte. „Mispärast sa ei söö?“ küsib emis. „Kus ma's võin süüa,“ kostis põrsas-ninatark, „kui ohakad torkavad.“ — „Siis tuhni,“ ütleb vana siga. „Kärss on kärnas, ei saa,“ viriseb aga noor omasoodu vastu. Jääbki siis seekord niisama, ja põrsas kõhutab aga peale päeva käes. Kodu, noh seal sööb teine jälle nii palju, et paneb ikka oma jao nahka ja teiste oma ka veel.

Teinekord lähevad sead jälle kesale. Aga mis vana virinakene — jälle niisama.

„Mispärast sa siis ei tuhni?“ küsib põrsaema. „Maa on külmetanud, ei saa,“ vastab põrsas, et aga ennast kuidagi vabandada. Noh, ära siis on vana siga ka vihaseks saanud, kära-
tanud teine korra: „Oh sa, laiskvorst, temal maa jaanipäeva aegu külmetanud. Pole sinu kärss kärnas, pole maa külmetanud. Laisk sa oled!“ Ei siis põrsal enam muud kui hakka aga tuhnima...

Harjutuseks.

1. Kirjutan tüki sisu nagu jutustaks seda põrsas ise.
2. Kirjutan noorte ja vanade loomade nimesid. Pealkiri:

Vanad ja noored.

Siga — põrsas, lammast —, lehm —, hobune —, koer —, kass —, kana —, part —.

Sõnade seletus.

Kesa — kevadel kündmata jäetud põld, küntakse suvel; sügisel külvatakse sinna rukis.

Ma's — ma (sii)s.

Omasoodu — omakord.

Kõhutama — kõhuli maas lamama. Seletada: Pikutama? Põlvitama?

Kärss — sea ninaots. Kärssaga siga tuhnib, songib.

Kana.

„Kaaga, kaaga!“ hüüdis kana.

„Mis sa karjud!“ taples eit:

„Kas sa munesid ka täna?

Vaata, et sa oled vait!“

„Kaaga, kaaga,“ mõtles kana:

„Küll on tige meie eit.

Munen õige ühe muna,

ehk siis paraneb ka toit.“

Pesale siis istus kana,

oli vähe aega vait,

munes suure, suure muna,

ise mõtles: „Oota, eit!“

„Kaaga, kaaga!“ hüüdis kana:

„Tule ruttu, vaata, eit!

Kas see jälle pole muna —

aga kus on parem toit?“

„Tibu, tibu, kallis kana!“

hüüdis lahkelt häälel eit:

„Tangu teri sulle täna

annan mitu pihu täit!“

Harjutuseks.

1. Kirjutun selle luuletise järgi lühikese jutukese.
2. Kirjutun ise:

Miks armastame koduloomi ja -linde?

On veel aega!

„Mina neid raskeid õpetükka pähe ei saa!“ ütles Jaan Jakobile, kui nad koolist koju tulid ja oma ülesandeid läbi vaatasid.

„Lõunasöögini on veel kümme minutit aega,“ vastas Jakob, „hakkame sedamaid õppima!“

„Kümne minutiga ei saa midagi ära teha. Lähen parem Tuksiga jooksuma,“ ütles Jaan ja läks õue.

Pärast lõunat saatis ema mõlemad poisid põllule kartuli panijaile lõunat viima. Jaan ja Jakob jäid mõneks tunniks põllule, sest kartulipanek oli neile meele pärast ja nad hakkasid ise ka tööle. Öhtu eel koju tulles olid poisid väsinud. Jaan sõi ja heitis magama, kuid Jakob õppis enne veel oma õpetükka. Kui nad teisel hommikul vara kooli läksid, kutsusid seltsimehed neid koolimaja õue ratast viskama. Jaan oli korralt nõus mängima minema, kuid Jakob jäi klassi istuma ja kordas oma õpetükka.

Algasid tunnid. Jakob mõistis kõik, mis oli üles antud, Jaan jättis lihtsamadki vastused võlgu, vabandas, et õppimiseks aega ei olnud ja jutustas, mis poisid eila põllul teinud.

„Kuidas sina, Jakob, koolitöödega valmis said?“ küsis kooliõpetaja.

„Ma õppisin kümme minutit enne lõunasööki, siis õhtul enne magama minekut ja täna hommikul kordasin veel tundide eel,“ oli Jakobi vastus.

„See oli kokku enam kui tund,“ ütles kooliõpetaja. „Sina, Jaan, jääd nüüd üheks tunniks kooli seda ära õppima, mis üles oli antud. Kes minutid ei tarvita, peab pärast tundisid ära viitma.“

Lammas ja tall.

Mää, memmeke, mää!
See lilleke pole ju hea!
Suu teeb nii mõrudaks,
kõhugi valusaks.
Hea memmeke, mää!

Pää, pojuke, pää!
See, katsu, siin õieti hea!
On magus maitseada,
sööd, paneb kõpsuma.
Hea pojuke, pää!

Mää, memmeke, mää!
See lilleke pole ka hea!
Suus on veel mõrudam,
kõht palju valusam.
Hea memmeke, mää!

Pää, pojuke, pää!
See rohuks siin kõhule hea!
Rips tõmba ribinal,
kraps tõmba krabinal,
Hea pojuke, pää!

Mää, memmeke, mää!
Pipp kõhule üksi on hea!
Suu teeb nii magusaks,
kõht ei jää valusaks,
Hea memmeke, mää! E. Eano.

Harjutuseks.

1. Kirjutan luuletise sisu jutukesena.
2. Tall rääkis: „Suu on mõru, kõht on valus.“ Pärast ütles ta: „Suu on veel mõrudam, kõht on veel valusam.“ Kirjutan ise samasuguseid sõnu (lausetes). Algan:

Harjutus.

(Suur — suurem, ilus — ilusam jne.)

Akna all kasvab suur puu, aias veelgi suurem. See laul on ilus, teine oli ilusam

Meie lapse sukad-kingad.

Aha ai, aha pai,
kust me laps need sukad sai?
Ema kodus päeva kaks,
sukk nüüd soe, pehme, paks —
aha ai, aha pai,
nii see laps need sukad sai!

Aha ai, aha pai,
kust me laps need kingad sai?
Kingsepp vasaraga lõi
kok-kok-kok ja koju tõi —
aha ai, aha pai,
nii see laps need kingad sai!

Tipa tapp, tipa tapp,
siia sinna kipp ja kapp
käib me laps ja laulu lööb,
võid ja leiba peale sööb —
aha ai, aha pai,
sest nii lõbus olek sai.

E. Enno.

Harjutuseks.

1. Kirjutan:

Suka ja kinga elulugu.

2. Kirjutan sõnu, mille lõpus on — **kk** või **pp**, iga sõna kaks korda: esimese sõna ühe asja jaoks, teise — hulga jaoks. Allakriipsutan nagu näidatud.

Harjutus.

Üks asi. Palju asju.

Sukk — sukad.

Kukk —

Lapsed kodus.

Lapsed kasvavad kodu, nagu noored taimed. Neist loodavad isa ja ema endile tulevikus palju rõõmu. Seepärast nad nende eest nii hellasti hoolitsevad. Ei tohi neil midagi puududa. Kõike peab neile tarbeks saama, mis noorukestele vaja.

Nagu linnupojukesed on nad säääl söögilaua ümber. Igaühel on käsi võtmas ja suu neelmas. Ema on toidu lauale pannud, ja nüüd muud kui lapsukesed täidavad kõhtu. Oh seda rõõmust vadinat, mis neil säääl süües on!

Peale sööma lapsed lähevad igaüks oma tööle. Peedu ja Salme on juba nii vanad, et käivad koolis. Jüts, Aino ja Leida mängivad ja õpivad kodu. Enne kooliminekut Salme võtab väikese Leida sülle ja õpetab talle sõrmede nimesid. Siis loevad sõrmede arvu.

Leidal on sõrmed loetud ja nimedki õpitud. Nüüd Peedu õpetab talle ja väikesele Jütsile laule, mis ta ise koolis õppinud. Tal on taktipulk käes, nagu seda õpetajal on näinud.

Aga varsi peab lõpetama. Peedul ja Salmel vaja kooli minna. Väikesed lapsed jäävad koju mängima.

Mis ma täna öösel nägin.

1.

Oli kesköö, kui uni ära läks. Kõik magasid. Kuulsin teisest toast jutukõminat ja naerukihinat. Ronisin voodist välja ja läksin vaatama. Piilusin salaja ukse vahelt. Ja mis ma nägin! Laine nukk ja ema kohvimasin pidasid pulmi. Mõlemil olid paberist roosid rinnas ja nukk hoidis kohvimasina vändast kinni. Pulmalisi oli kõik pörand täis.

2.

Pada ja pann tegid kahekesi muusikat, teised kõik tantsisid. Tuletangid keerutasid pudrunuiaga ja isa vildid hüppasid ahjuroobiga. Kõik lasid läbisegi labajalavaltsi. Kohvitassid ja teeklaasid veersid kui värtnad ühest seinast teise. „Ärge niipalju lärmitsege!“ taples vanaema kolmejalgne iste: „Pererahvas ärkavad üles, vaat, siis on me lõbul ots.“ Seda ei pannud aga keegi tähele.

3.

Niikaua naerdi ja tantsiti, kui üks kohvitass pörkas suhkrutoosiga vastamisi. Kohvitassil käis kõrv küljest ära ja suhkrutoos läks ümber. Kõik suhkur pörandale laiali. „Kas ma ei öelnud!“ pahandas vanaema iste. Kõik ehmatasid hirmsasti ja jooksid oma kohtadele. Mina pugessin voodisse tagasi. Ema arvas hommikul, et rotid on seda pahandust teinud.

Mis see oli?

Tean ühe imeliku loo.

Tahan hommikul kooli minna, astun tänavale — äkki kisub keegi mu mütsi pääst! Pööran kähku ümber vaatama; mõtlen, et Karla. Aga selja taga pole kedagi. „Tohoh!“ sõnan, „mis see siis on?“ Tahan edasi minna, aga keegi kisub mind tagurpidi. Kes see on, kes vastu mu põlvi rõhub ja jälle mu mütsi kuklasse kisub? Näha pole kedagi! See ajab mu naerma. Üleval pää kohal klaperdab miski valjusti. Vaatan üles. Kuldsed kausid maja küljes nagu elavad. Kuldkausid on härra Tavasti ärisilt, kelle juures papa ikka juukseid laseb lõigata. Silt kiiksub ja põriseb, just nagu oleks käsi säääl taga. Aga ma ei näe kätt ka. Mida kaugemale jõuan, seda rohkem asju saab elavaks. Puu kiigub säääl sinna-tänna, just nagu tahaks end magama äiutada, ning ta kollased lehed lendavad õhus ringi nagu väikesed linnud. Kaks pikka õlekõrt tõusevad maast püsti ja hakkavad tantsima. Tükk paberit tuleb hüpatas üle kõnnitee, otse minu poole. Panen jala pääle, aga see kabiseb ja rabeleb kangesti, ja niipea kui jala tõstan, hüppab ta edasi kahe tantsiva õlekõrre hulka. Ja nii palju lärmi ja suhinat igal pool! Kui lõuad hinge täis ajan ja puhuma hakkan, siis on see üsna seda häält, aga see oli mitu, mitu korda valjem. Mis see oli? Arvake?

LESTI KIRJUTUSKOGU

ARHIIVIMUUSEUM

ND

Väikesed marjulised.

Kaks noort perepoega Jakob ja Jaan ei olnud kaua enam karjamaal käinud. Karjamaa asus teisel pool sood, kasvatas ilusat noort metsa ja lagedal rohkesti palukaid. Ilusal õhtupoolikul läksid poisikesed oma suviseid mängukohti vaatama. Palukad olid üleni punased. Neid kasvas siin nii palju, et kõrgemad mättad marjadest aina punetasid. Oli palukaid küllalt söödud, siis otsustati neid ka koju kaasa viia.

„Mina rebin nad ühes vartega ja seon kimpu,“ ütles vanem vend Jakob. „Siis läheb korjamine jõudsasti.“

Jaanil hakkas ilusatest marjavartest kahju. „Aga kui kõik marjulised ikka varsi rebiksid,“ küsis ta, „kas siis palukad tuleval aastal meie karjamaal veel õitseksid ja marju kannaksid? Jätame varred parem kasvama ja teeme torbikud marjade jaoks.“

Nii sündiski. Puuhalgudest, mis raismikul sülda laotud, kisti kasetohtu. Sellest tehti suured torbikud ja täideti nad palukatega.

Karjamaalt lahkudes läks Jakob üleannetuks ja tahtis oma jõudu näidata. Ta võttis maast vembla ja hakkas sellega noortel kuusetaimekestel oksti küljest peksma. „Ainsa hoobiga teen kuusel kogu külje lagedaks!“ Nii hooples Jakob oma jõuga, kui ta ühe hoobiga kolm oksakest oli maha lõõnud.

Seesugust nurjatust ei võinud Jaan sallida. Kuid Jakob oli temast palju suurem ja tugevam. Jõuga ei suutnud ta puukesi kaitsta.

„Kuule, Jakob, kui sa noored kuusekesed nii ära laasid, kust me siis ilusaid jõulupuid saame?“ tuli Jaanil meelde küsida.

See aitas. Jakob märkas nüüd, kui armetuks ta puukesed oli peksnud, ja viskas vembla käest.

I (II) õppeaasta

III aste

IV Loomad — laste mänguseltsillised.

№ 25

Kui Illi tahtis Kiisu-Liisule vitsu anda.

Tilluke Illi istus trepil päikese paistel ja õpetas Kiisu-Liisut laulma. Aga see Kiisu-Liisu, va laisk, ei tahtnud laulda ühtigi, tegi aga nurr-nurr, pani silmad kinni ja hõõrus oma selga vastu pisi Illi kätt. Illi õpetas küll ilusti, et tee suu lahti ja laula peenikese häälega: „kevade-e, kevade-e, i-i-ilus o-oled sa! . . .“ Aga või see Kiisu-Liisu Illi õpetusest midagi hoolis. Viimaks oli pisi Illi kangesti pahane ja ütles:

„Va' halb kiisu, kui sa ilusti laulda ei taha, siis ma ei näita sulle päikest ka.“

Illi võttis Kiisu-Liisu sülle ja pani ta põlle alla. Kiisu-Liisu mahtus ilusti põlle olla, aga saba ei tahtnud kuidagi mahtuda.

„Sinu saba on ka halb, sabale pole ka päikest tarvis,“ ütles Illi ja hakkas Kiisu-Liisu saba põlle alla toppima. Illi pani küll kiisu saba põlle alla, aga niipea, kui Illi käe ära võttis, tuli saba jälle põlle alt välja. See ei meeldinud Illile sugugi, ta tegi kurja näo ja ütles:

„Va' halb Kiisu-Liisu, nüüd saad sa mu käest vitsu!“

Illi pani Kiisu-Liisu trepile, noomis teda veel natuke, et ta ära ei jookseks ja läks ise vitsa otsima. Illi teadis, et aias ei tohi puid murda, seepärast läks ta õueväravast välja, lippas üle maantee madalasse lepavõsastikku; seal oli vitsu palju, nii palju, et oleks

kõigile kassidele jätkunud. Puudel olid ilusad noored lehed, ja kangesti hea oli niiviisi tiheda rohelise lepiku vahel käia. Lepiku keskel väikesel lagendikul olid ilusad lilled, siin olid nurmenukud ja sinililled ning veel ühed kollased lilled, mille nime pisi Illi ei teadnud.

Kui Illi kõike seda nägi, läks ta meel rõõmsaks ja ta arvas, et Kiisu-Liisu polegi nii halb.

„Ei, ma Kiisu-Liisule vitsu ei anna, ta on pai, olgugi, et laulda ei taha. Ma parem laulan ise!“

Ja Illi istus lilledesse keskele maha ning hakkas laulma:

„Kevade, kevade, ilus oled sa!

Meie pisi Kiisu-Liisu, ilus oled ka...“

Harjutuseks.

1. Kirjutan selle jutukese lõpu uue pealkirjaga:

Illi tuli viitsaga.

Kiisu-Liisu pahandas väikest Illit. Illi tegi kurja näo ja ütles: „Va' halb Kiisu-Liisu (jne).“

2. Otsin sellest tükist lauseid, kus tuleb ette sõnu lõpuga **-gi**. Need sõnad kriipsutan alla. Kui **-gi** saab lahutada, nii et jääb järele veel arusaadav sõna, siis lahutan **-gi** kriipsuga (näiteks: Mina-gi tean).

Pealkirjaks:

Sõnu, millel on lilde -gi.

Kuidas väike Leida oma kadunud sõrmkübara leidis.

1.

Leida: Õmblesin siin aias nukule kleiti, ja nüüd on mu ilus sõrmkübar kadunud. Rohi on pikk, ja raske on teda siit leida.

Konn: Kvaa, kvaa! Miks sul nii murelik nägu on, väike Leida?

Leida: Ma kaotasin oma sõrmkübara siia rohu sisse ja nüüd ma ei leia teda.

Konn: Pole viga, küll ma ta üles otsin. — — — — —

Leida: Kas leidsid?

Konn: Ei ole veel. Rohi on pikk, ja mul on raske teda näha.

2.

Leida: Konn ei leidnud mu sõrmkübarat, ja mina ise ka ei leia. Kuidas saan nüüd jälle õmmelda nukule kleiti? Valus on ilma sõrmkübarata.

Liblikas: Miks sul nii murelik nägu on, väike Leida?

Leida: Kaotasin oma ilusa sõrmkübara ja nüüd ma ei leia teda enam.

Liblikas: Küll ma ta üles otsin.

Leida: Ei sina teda leia. Konn otsis küll ja ka ei leidnud.

Liblikas: Konn ei saanud lennata, aga vaata, mina lendan ja näen kõrgelt, kus sõrmkübar on. —

Leida: Kas leidsid, pai liblikas?

Liblikas: Ei leidnud, kulla Leida. Tuul puhus rohu längu, ja ma ei näe kõrgelt ka midagi.

3.

Leida: Liblikas ei leidnud ka minu ilusat sõrmkübarat, ma ise ka ei leia. Ja see sõrmkübar oli veel vanaema kingitus.

Kits: Mäk-mäk-mäkk! Miks sul nii murelik nägu on, väike Leida?

Leida: Ma kaotasin oma ilusa sõrmkübara siia rohu sisse ja nüüd ma ei leia teda.

Kits: Mäk-mäk-mäkk! Küll ma ta üles otsin.

Leida: Ei sina teda leia siit pika rohu seest. Konn otsis, ei leidnud, liblikas otsis ja ka ei leidnud.

Kits: Siit pika rohu seest on teda tõesti raske leida. Aga vaat, mina sõön rohu ära, ja siis leiame sõrmkübara kohe. Mäk-mäk-mäkk! — — — —

Leida: Oi, näe, siin mu sõrmkübar ongi! Nüüd võin jälle õmblema hakata. Aitäh, pai kitseke!

Kits: Mäk-mäk-mäkk! Võta heaks, väike Leida!

Harjutuseks.

1. Kirjutan ise jutustuse sellest palast, aga nii, et ei oleks ei Leida ega loomade kõnet. Pealkiri sama.

2. Kirjutan:

Kuidas loomad häälitsevad.

Konn — kvaa, kvaa. Kits

Kui jõuluvana tuleb.

„Kui jõuluvana vitsaga tuleb, ma naeran ta välja!“
 „Ja ma hüppan ta kukile ja võtan vitsa käest ära!“
 „Ja mina“, ütleb Valdi, „ma võtan ta [pähklikoti
 käest ära ja teen talle pika nina!“

Tümm, tümm! Keegi tuleb kojas. Tümm, tümm!
 Juba koputab uksele. Tümm, tümm! Ja nüüd istub
 Karla nii vaikselt toolil, Heini poeb ahju taha ja Valdi
 voodi alla . . .

Ma tulen taevast ülevalt.

Ma tulen taevast ülevalt,
 Häid sõnumeid toon teile sealt,
 Neid toon ma teile rõõmuga,
 Neid tahan mina kuuluta.

Üks laps on täna sündinud,
 Kui ammust ajast töötud.
 See kaunis ilus lapsuke
 On teie rõõm ja kallis õnn.

See on see Issand Jeesus Krist,
 Kes tahab aita hädalist;
 See on see Önnistegija
 Kes teid võib patust lunasta.

Jõulutaadi ootel.

J. ORO.

Sõitsid saanid, sõitsid reed
mööda pikka talve-teed,
helisesid aisakellad,
aisal jõulukellad hellad.

Ootas Ats ja ootas Mall,
ootsid kaua akna all,
aga jõulutaat ei tule —
küll on kole, küll on kole!

Küll on ootamine pikk,
kätte jõuab videvik;
enam oodata ei jõua —
Kus on jõulutaat nii kaua?

Juba taevas paistab kuu,
Teises toas jõulupuu,
aga küünlad süütamata,
sest et taat veel tulemata ...

Äkki õue sõitsid reed
mööda valget talve-teed,
helisesid kellad hellad,
jõulutaadi aisakellad.

19
nr

L. Tiisker

Võrus, 8. VIII - 30

— Mälestusena Võru
seminarilt ta surma
puhul!